

An aerial photograph of a rural landscape. The foreground is dominated by a dense green forest. Beyond the forest, there are several large, rectangular agricultural fields. Some fields are brown, indicating they have been harvested, while others are green, suggesting they are still growing. A dirt road or path winds through the fields. In the distance, there are more fields and some buildings, possibly a small village or farmstead. The sky is overcast and grey.

Hanna Kowalewska-Marszałek

Kichary Nowe

Cmentarzysko neolityczne i z wczesnego
okresu epoki brązu

Neolithic and Early Bronze Age cemetery

Stanowisko w Kicharach Nowych (gmina Dwikozy, powiat sandomierski, województwo świętokrzyskie), odkryte w roku 1982 w trakcie prospekcji powierzchniowej – Archeologicznego Zdjęcia Polski – jest od roku 1987 przedmiotem systematycznych badań wykopaliskowych, prowadzonych przez ekspedycję Instytutu Archeologii i Etnologii PAN pod kierunkiem Hanny Kowalewskiej-Marszałek. Uzupełniła je prospekcja geofizyczna, przeprowadzona przez Tomasza Herbicha i Krzysztofa Misiewicza (IAE PAN) oraz badania georadarowe Richarda Faflaka (Northern State University, Aberdeen, South Dakota, USA). Wiele uwagi poświęcono praktycznemu zastosowaniu metod „antropologii terenowej” (projekt polsko-francuski, realizowany od roku 2001 z udziałem Henri Duda, CNRS, Université Bordeaux 1, Francja). W roku 2008 wykonano zdjęcia lotnicze stanowiska przy użyciu balonu. W pracach terenowych uczestniczyli badacze polscy i francuscy, studenci archeologii z Polski, Francji oraz Gwinei, a także młodzież szkół średnich.

W trakcie 23 sezonów wykopaliskowych przebadano szczegółowo obszar o powierzchni około 2500 m², odkrywając pozostałości neolitycznych osad oraz cmentarzyska neolitycznego i z wczesnego okresu epoki brązu (od schyłku IV do III/II tys. p.n.e.). Dotychczas wyeksplorowano 60 grobów ludzkich (pochówków szkieletowych). Zarejestrowano także relikty monumentalnej konstrukcji kamiennieziemnej, związanej z najstarszą fazą istnienia cmentarzyska – jednej z pierwszych tego rodzaju odkrytych na Wyżynie Sandomierskiej.

W użytkowaniu cmentarzyska można wyodrębnić trzy zasadnicze etapy, różniące się architekturą i charakterem konstrukcji grobowych, szczegółami układu zmarłych, a także rodzajem i liczebnością wyposażenia pośmiertnego.

Z najwcześniejszym etapem, należącym do kultury pucharów lejkowatych, związane były groby w obstawach („skrzyniach”) kamiennych, zbudowanych z kamiennych płyt i bloków z miejscowego surowca, niekiedy nakryte dodatkowo brukiem kamiennym. Większość z nich znajdowała się w obrębie jednej monumentalnej konstrukcji – „grobowca” przykrytego zapewne nasypem ziemnym. We wnętrzu obstaw odkryto ślady trumien drewnianych. Zmarli pochowani zostali w pozycji wyprostowanej, na wznak, z kończynami górnymi wyciągniętymi wzdłuż tułowia. Jeden z grobów wyróżnia się obecnością licznych i interesujących darów grobowych (m.in. unikatowej głowni miedzianego sztyletu).

Drugi etap funkcjonowania cmentarzyska związany był z grupą krakowsko-sandomierską kultury ceramiki sznurowej. Charakterystyczne dla niego są groby niszowe, z przedsionkiem i komorą wydrążoną w podłożu lessowym. Zmarłym, ułożonym na boku w pozycji silnie skurczonej, towarzyszyły przedmioty codziennego użytku: gliniane naczynia, kamienne

poprzednia strona / previous page:

*Kichary Nowe, okolice stanowiska
Kichary Nowe, environs of the site*

(Fot./Photo H. Kowalewska-Marszałek)

*Pochówek kobiety z wczesnego okresu epoki brązu (kultura mierzanowicka)
Female burial from the Early Bronze Age (Mierzanowice Culture)*

(Fot./Photo H. Kowalewska-Marszałek)

toporki, krzemienne siekiery i grociki strzał. Znaleziono także zabytki metalowe, m.in. unikatowy naszyjnik z drutu miedzianego, niewątpliwie obcego pochodzenia.

Ostatnia faza istnienia cmentarzyska przypada na czasy kultury mierzanowickiej. Zmarłych chowano w grobach jamowych, w pozycji lekko skurczonej, na boku. Dary grobowe, występujące niemal powszechnie, stanowiły: gliniane naczynia – amfory i kubki, krzemienne siekiery, sierpy, grociki strzał, a także ozdoby z kości, muszli, „fajansu” oraz miedzi. Liczba i rodzaj tych przedmiotów są zróżnicowane, często związane z płcią i wiekiem zmarłego. Indywidualne różnice co do liczby i jakości darów grobowych mogą też wskazywać na odmienny status poszczególnych osób; mogą także być uznawane za miernik ich „bogactwa”.

Stanowisko w Kicharach Nowych ma istotne znaczenie dla studiów nad neolitem i wczesną epoką brązu na Wyżynie Sandomierskiej ze względu na długi okres użytkowania. Prezentuje ono pełną, ponad tysiącletnią sekwencję chronologiczną: od wczesnoneolitycznej grupy samborzecko-opatowskiej kultury lendzielskiej aż po kultury należące do początku epoki brązu: mierzanowicką i trzciniecką. Zarówno odkryte tam obiekty nieruchome, jak i związane z nimi zabytki archeologiczne mają w wielu przypadkach charakter unikatowy. W sposób szczególny stwierdzenie to odnosi się do cmentarzyska, użytkowanego przez grupy ludzkie o zróżnicowanych rytuałach pogrzebowych, manifestujących się m.in. poprzez odmienną architekturę grobową, różne sposoby traktowania zmarłych czy charakter wyposażenia pośmiertnego. Nie mniej istotny jest aspekt funkcjonalny, z naprzemiennym wykorzystywaniem stanowiska dla celów mieszkalnych i sepulkralnych.

Wyjątkowy charakter odkryć w Kicharach sprawił, że stały się one przedmiotem zainteresowania badaczy polskich i zagranicznych, czego wyrazem są m.in. projekty międzynarodowe: dwa polsko-francuskie, realizowane od roku 2001 (CNRS, Université Bordeaux 1) oraz polsko-szwedzki – we współpracy z Uniwersytetem w Sztokholmie.

*Eksploracja grobu z wczesnego okresu epoki brązu
Exploration of a burial from the Early Bronze Age*

(Fot./Photo H. Kowalewska-Marszałek)

The site at Kichary Nowe (Sandomierz district), discovered in 1982 during a ground survey carried out within the framework of the Archaeological Picture of Poland Project (AZP), has been excavated regularly since 1987 by an expedition headed by Hanna Kowalewska-Marszałek from the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences. Geophysical prospection by Tomasz Herbich and Krzysztof Misiewicz (IAE PAN), as well as georadar surveying by Richard Faflak (Northern State University, Aberdeen, South Dakota, USA) have complemented the excavation. The practical application of methods of "field anthropology" has received particular attention (Polish-French project underway since 2001 with the participation of Henri Duday, CNRS, Université Bordeaux 1, France). In 2008, aerial photographs of the site were taken from a balloon. Polish and French researchers have participated in fieldwork, as well as high school and academic students from Poland, France and Guinea.

An area of about 2500 m² has been explored in the course of 23 excavation seasons, revealing the remains of a Neolithic settlement and a Neolithic and Early Bronze Age cemetery (from the close of the 4th to the 3rd/2nd millennium BC). To date, 60 human burials (individual inhumations) have been explored. Relics of a monumental stone-and-earth structure have also been recorded; these remains, which were among the first of their kind discovered in the Sandomierz Upland were connected with the oldest phase of the cemetery.

Three principal phases of occupation have been distinguished in the burial ground, differing in the architecture and character of grave structures, details of the individual deceased arrangement and the number and kind of grave goods.

Przykład darów grobowych z wczesnego okresu epoki brązu: amfora

Amphora exemplifying grave goods from the Early Bronze Age

(Fot./Photo M. Gmur)

Przykład darów grobowych z wczesnego okresu epoki brązu: dwuścienna siekiera gładzona z krzemienia pasiastego
Bifacial polished axe of stripped flint, exemplifying grave goods from the Early Bronze Age
 (Fot./Photo M. Gmur)

The earliest phase belonged to the Funnel Beaker Culture and encompassed graves of stone-packed construction made of slabs and blocks of a local raw-material, moreover covered occasionally with a stone pavement. Most of the graves were located within a monumental structure, a "tomb" presumably primarily covered by an earth mound. Evidence of wooden coffins was discovered within the stone burial chambers. The dead lay in supine position, face up, arms to the sides. One of the burials was distinguished by numerous and exceptional grave furnishings, including a unique copper dagger.

The second phase of the cemetery was associated with the Kraków-Sandomierz group of the Corded Ware Culture, which was characterized by graves of niche construction with entrance and chamber cut in loess ground. The bodies lay on their sides, strongly contracted, were accompanied by objects of everyday use, such as clay vessels, stone battle axes, flint axes and arrowheads. Metal artifacts were also discovered, including a unique necklace of copper wire of non-local provenience.

The last phase of the cemetery was attributed to the Mierzanowice Culture. The bodies were laid on their sides in pit graves, slightly contracted. Grave goods, which were practically universal, included clay amphoras and cups, flint axes, sickles, arrowheads, ornaments made of bone, shell, "faience" and copper. The number and kind of artifacts was differentiated, often in relation to the age and sex of the deceased. The individual differences in quantity and quality of grave goods may be considered as rank indicators pointing to individual status and/or signs of "wealth".

The importance of the Kichary Nowe site for studies of the Neolithic and the Early Bronze Age in the Sandomierz Upland lies in its long period of use. It presents a full chronological sequence of more than a thousand years, from the Early Neolithic Samborzec-Opatów group of the Lengyel Culture up to the Mierzanowice and Trzciniec cultures of the Early Bronze Age. Both the standing features and related archaeological artifacts are in many cases unique. This is true in particular of the cemetery which was used by various human communities characterized by a variety of burial rites, the differences manifested by different tomb architecture, different ways of treating the body of the deceased and different character of the grave goods. The functional aspect is of no lesser importance in view of the site being used alternately for dwelling and sepulchral purposes.

The exceptional character of the discoveries at Kichary Nowe have engendered interest on the part of researchers both from Poland and abroad, this being expressed among others by international projects based on the Kichary finds: two Polish-French ones in place since 2001 (CNRS, Université Bordeaux 1) and a Polish-Swedish project carried out in association with the University in Stockholm.